

Іван Кошелівець

ВОЛОДИМИРОВІ КУБІЙОВИЧУ 75

МЮНХЕН 1975

Іван Кошелівець

ВОЛОДИМИРОВІ КУБІЙОВИЧУ 75

МЮНХЕН 1975

Відбитка з журналу «Сучасність», ч. 9 (177)

Druck: Gebrüder Westenhuber
München 12, Heimeranplatz 4.

B. Kyriinobur

Здається, зовсім недавно Володимир Кубійович сказав нам скромною книжечкою: "Мені 70". Тоді, літньої днини, я мав доглянути друку цієї книжечки; а цього гарного вересня, одноліток з нашим століттям, Кубійович може сказати: "Мені 75". Людям у віці Кубійовича (та й автора цієї статті) прискорення в плині часу досягає тієї міри, коли все, що траплялося в житті, здається, було недавно. Наче б недавно я вперше і зустрівся з Кубійовичем, хоч тому вже скоро тридцять років.

Це було восени, мабуть, у вересні 1947 року. Ми з приятелем прогулювалися "вулицями" табору в Міттенвальді, і на одному перехресті нам напереріз пройшла людина, ще не стара, але рано виписіла. Мій приятель сказав: "Це Кубійович". Якби я придивлявся, то в ранніх вечірніх сутінках упізнав би його й сам: він належить до людей з характеристичним обличчям, що запам'ятовується з фотографій.

Впала тоді мені в око й запам'яталася енергійна хода Кубійовича, якої особливості, не зважаючи на вік, він не втратив і досі. Вона зраджувала динамічну, цілеспрямовану людину, яка знає, чого хоче. Я аж ніяк не схильний облітературювати цей нарис, але мушу признатися, що два десятки років пізніше, коли мені до рук потрапив вірш Василя Симоненка "Перехожий", мені подумалося: наче про Кубійовича писаний.

Живучи в таборах переміщених осіб, ми, що тяглися до пера й чорнила, трохи нудилися, а то шукали собі, чим виповнити багато вільного часу. Мій приятель, що показав мені Кубійовича, а потім і познайомив з ним працював над історією української громадської думки, хотівши написати таку синтетичну працю, в якій були б відповіді на питання про причини всіх наших історичних поразок, а рівночасно і ще на одне питання: що робити? В розумінні, щоб поразки перетворити на перемоги. У ті часи (та воно й тепер так) слово "шукати" мало магічне значення. (Мабуть, усі, що вириваються з деспотії на свободу, починають з такого шукання). Здавалося, вистачить знайти магічну формулу, як у казці, і тоді вже не буде помилок. І слово "помилки" тоді теж мало магічне значення: "шукали", хто і коли припустився тієї фатальної "помилки", з причини якої ми й досі не здобулися на власну державу.

Мій приятель не закінчив своєї праці, бо прийшла пора їхати за океан. Там були кращі умови праці, і він написав низку талановитих розвідок на конкретніші теми. Але я й досі в його статтях чую подих тодішніх шукань у найпозитивнішому значенні цього слова.

Я тоді з нічого робити заходився коло перекладів, які пізніше були надруковані, тільки й залишився з того часу серед поживклих паперів повний переклад "Заратустри" Ніцше.

Цей відступ не стосується безпосередньо теми, але він потрібний для відтворення тодішньої атмосфери. Звинніші жили не по таборах, а в містах, зокрема у великому тоді нашому центрі Мюнхені. Там жив і Кубійович, лише наїжджаючи до Міттенвальду.

Друга половина сорокових років — це був період культурного грюндерства (особливо в Мюнхені, але й по таборах): засновувалися високі школи, академії, літературні й мистецькі організації. Багато чого з тоді заснованого зійшло згодом на пшик.

Кубійовича, як людину раціонального складу мислення, певно, грюндерська лихоманка не приваблювала, а як він і заходився в ті роки коло відновлення Наукового Товариства ім. Шевченка, то робив це за точним обрахунком на підставі незаперечних аргументів: НТШ у Львові більшовики ліквідували, а більшість його членів опинилася на еміґрації. Отож, були всі підстави відновити його тут. Звісно, це ще ніяк не рятувало відновлене НТШ від такої самої долі, яка спіткала й інші наукові й ненаукові установи, засновані в кінці сорокових років. Тут Кубійовичева заслуга не так у тому, що він відновив НТШ, як в іншому: в ідеї негайно ж знайти для нього конкретне діло, при якому воно не зачев'яділо б. Цим ділом стала *Енциклопедія Українознавства*. Саме це врятувало Кубійовича від долі тих організаторів (висловлюючись галицьким терміном — налоговців), для яких організувати було самоціллю, що й прирікало їх на пустоцвіт.

Мюнхен не був безпечним місцем осідку для Кубійовича. З новозаснованої тоді ООН сюди доходила луна зловісних вигуків А. Вишинського, який вимагав віддати їм Кубійовича на розправу. Це не були риторичні вигуки: бо й віддавали, і ті, кому випадав такий жеребок, — попрощалися з життям.

Не зважаючи на це, Кубійовича уже цілком поглинула праця, і на 1949 рік вийшов перший том статтейної *Енциклопедії Українознавства*. Сьогодні їх десять (щоб бути точним: на час, коли пишеться ця стаття, десятий перебуває в стані викінчення): три статтейних, решта — словникові.

У подібних випадках може напрошуватися термін — надхненна праця, але до Кубійовича це поетичне визначення ніяк

не прикладається: він не переймається надхненням, а прозаїчно впрягається в роботу, як робочий віл, без ентузіазму, але з затаєю впертістю, якої вистачає рівномірно, коли треба, то й на десятки років, як розтягнулася його праця над *Енциклопедією Українознавства*. Це має ще іншу назву: культура праці. Прикмета, на жаль, не загально поширена серед української інтелігенції, схильної іноді до інтелектуального лінівства, і Кубійович тут може правити багатьом нам за взірець, гідний наслідування.

Володимир Кубійович закінчив Краківський університет і "запрограмував" себе на географа. Від 1928 до 1939 р. був доцентом того ж університету, і це десятиліття тільки й відведене було йому на відносно нормальну наукову працю, яку він, правда, розпочав ще буди студентом. На цей період припадає кілька десятків наукових праць Кубійовича (усього їх понад вісімдесят, і коли я далі казатиму, що йому довелося покинути наукову працю, то це буде означати, що головною стала для нього організаційно-редакторська робота, а наукова принагідною); серед них є більші й менші, зокрема дві великі синтетичні праці (при співучасті інших фахівців): *Атлас України й сумежних країв* (1937) і *Географія України й сумежних країв* (1938), які за короткий час набули такої популярності, що в галицьких інтелігентських родинх стало ознакою доброго тону мати їх на книжкових полицях.

Я назвав цей період життя Кубійовича десятиліттям відносно нормальної праці, бо цілком нормальним для нього воно не було: полякам не подобалося як замилування його в українській тематичі, так і особливо трактування її, і в 1939 році (був це, мабуть, доти безпрецедентний випадок у польській науці) його позбавлено права на доцентуру в усіх польських університетах.

Не буди самому географом та й не читавши Кубійовичевих праць, було б легковажно вдаватися в їх аналізу. Але я можу говорити про нього як про людину науки. Можна апіорі (тут уже й не треба бути географом) твердити, що наша географічна наука в УРСР, в умовах несвободи, шкутильгає на всі чотири. І можна собі, мріючи, уявляти, скільки могла б зробити така одна людина, як Кубійович, на покриття тих порожнин у географічній науці, якби ми врешті здобулися на власну державу і з нею на свободу.

Є в Кубійовича кілька праць різними слов'янськими мовами про пастуше життя в Карпатах. Він брав собі напличник (я бачив його знятку в такому виряді), обходив певний терен, студіюючи його, і в результаті укладалася наукова праця. Мудрий Григорій Сковорода навчав, що людина буде порожня, як виїдений хробаком горіх — "свищ", якщо вона не зуміє знайти себе в "сродному" їй ділі. І наш сучасник Олександр Довженко, теж

спостережливий знавець людської природи, каже те саме: кожна справжня людина обов'язково знайде своє покликання Є в його *Зачарованій Десні* дядько Самійло — косар виняткового таланту, якщо цей термін можна прикладати до такої скромної професії. "Орудував він косою, — каже Довженко, — як добрий маляр пензлем чи ложкою, легко і вправно. Коли б його пустити з косою просто, він обкосив би всю земну кулю, аби тільки була добра трава та хліб і каша".

Хай дарує мені ювілят таке далеке порівняння, але саме так я уявляю його в покликанні географа: якби йому до наплечника дати мінімально те, що для Довженкового дядька Самійла хліб і каша (йому багато й не треба: він майже аскет), він — обійшов би всю земну кулю й описав би її в десятках томів, сам-один створивши українську географічну науку.

Та, мабуть, ми якось погано "шукали", що й досі не знайшли "помилку", через які не маємо держави, а та, що існує у вигляді УРСР, таких, як Кубійович, не потребує, і довелося йому по війні (мабуть, не з малим жалем) відмовитися від стислої географії і стати енциклопедистом. Саме і в повному значенні цього слова: не лише редактором енциклопедії, а й автором статей для неї часто не з свого фаху, коли бракує фахівців, а їх в українознавстві бракує дедалі більше.

Радянська пропаганда не оминає нагоди, щоб натякнути, ніби такі видання як *Енциклопедія Українознавства*, виходять за американські гроші. Що ж, це великою мірою правда. Тільки не за ті, на які натякають радянські пропагандисти, а за добровільні пожертви українського громадянства, головне США і Канади. Але й не тільки: *Енциклопедія Українознавства* набрала значення загальноукраїнської справи, і її підтримують українці з усіх континентів, до далекої Австралії включно. Не зважаючи на те, що її видання розтяглося на такий довгий час. А, може, саме завдяки цьому Кубійович і здобув довір'я громадянства. Можна було б видати й скоро, але якби з поспіху вийшов пшик, довір'я було б назавжди втрачене, а сама ідея скомпромітована.

Затримки в остаточному вивершенні *Енциклопедії Українознавства* легко пояснювати різними причинами, у тому числі й матеріальними, і недостатнім редакційним апаратом, і браком знавців з окремих ділянок українознавства. Та, відкриваючи дещо більше таємниці редакційної кухні, скажу, що буває й таке, коли не один, а гурт авторів працює над складною статтею, з-за якої затримується вихід чергового тому, і вже робота по багатьох відкинутих варіантах і коректах доходить кінця, і всі автори вже згодні, що стаття готова, — тоді Кубійович втрачає спокій, довше, ніж звичайно, сидить над купами шпаргалок, а потім раптом

оголошує, що стаття "пса варта" і треба все починати спочатку, не вважаючи на те, що давно перекрочені всі терміни.

Отут він і є найсправжнісінький Кубійович. Врешті виявляється, що його така правда: ніякими кінцевими термінами не можна виправдати браку, якщо він помічений і є змога його усунути. Він любить повторювати, що сам найкраще зрецензував би свою енциклопедію, бо бачить усі її вади. Але, працюючи над нею, не може миритися з тими, які можна подолати, бо ж ідеться про те, щоб підтягнути це видання до того найвищого рівня, на який наша еміграційна наука спроможна. Завдяки такій наполегливості Кубійовича *Енциклопедія Українознавства* ще до її закінчення набрала значення нашої культурної візитівки; як єдине в своєму роді видання, вона посідає почесне місце в історії наших енциклопедичних видань.

До сказаного про національне значення *Енциклопедії Українознавства* слід додати, що воно давно вийшло поза еміграційні межі, бо має відгук і в УРСР. У нас залюбки похваляються впливами діяльності еміграції на події на Україні. Деколи безпідставно, а деколи, як і є ці впливи, то не на добро, а на шкоду. А от у випадку *Енциклопедії Українознавства* з великою дозою правдоподібності можна твердити, що вона, ще будучи далеко до закінчення, вельми спричинилася до того, що й в УРСР появилася *Українська Радянська Енциклопедія* й утворилося ціле енциклопедичне видавництво, яке, щоправда, має тенденцію захиріти, але деяку роллю воно вже виконало.

У цьому і всьому сказаному вище таємниця довір'я, яким користується Кубійович в українського громадянства, що підтримує його матеріально, і в авторів, які часто працюють порядком виконання громадського обов'язку, не вимагаючи винагороди.

Кубійович мастак ходити в горах. Стежками вгору і вниз він не ходить, а наче літає, як птах. Кажуть — це в нього лемківське. Коли йому було п'ятдесят, ми ходили в Міттенвальді на високу альпу Карвендель. Туди зійшли статечно стежками, якими ходять усі. А вниз другим боком простягається рівний схил, укритий зсувами дрібного каміння. По ньому ми не зійшли, а збігли, як лошаки. Напевно воно тривало довше, але тепер мені здається, наче яких десять хвилин. З поселенням Європейського НТШ в Сарселі можливості альпійських виправ для Кубійовича зменшилися, і нам, з наростанням років, лишилося лише згадувати про той похід; завжди з питанням: чи ще збігли б, як тоді? Це стало ніби умовною перевіркою — чи є ще давня працездатність?

Кілька років тому, подорожуючи по Оверні, ми щось подібне

проробили, щоправда, з нижчою Мон д'Ор: вийшло як слід. І в свої сімдесят п'ять Кубійович на те питання відповідає позитивно: ще збіг би. Що значить — є ще снага і вистачить працездатности на здійснення ближчих плянів, а то щось лишиться й на дальші. До ближчих належить закінчення *Енциклопедії Українознавства* і зовсім реально підготований ґрунт на видання її словникової частини англійською мовою. А щодо дапьших, то вони... дальші. А покищо — з першим 75-літтям, дорогий Володимире Михайловичу, і доброго здоров'я у друге ступивши!

